

POVÁLEČNÉ KULTURNÍ DOMY ■ POST-WAR HOUSES OF CULTURE

Alexandra Hoffmannová, Petr Vorlík

Poválečná éra nepřinesla pouze masovou typovou stavební produkci, ale i realizace, které se jí svým charakterem vymykají a dokládají kreativitu tvůrců a odhodlanost vytvořit i přes složitou společenskou situaci pozoruhodná architektonická díla. Nyní stojíme před otázkou, jak s tímto kulturním dědictvím naložit. Jeho nekritické odsouzení jako pozůstatku minulého režimu a likvidace se jeví stále více jako nesprávné. K nejhroženějším typologickým druhům patří i kulturní domy, které jsou pro své plošné rozšíření a politické pozadí vnímány jako typický produkt své doby. Když se ale přeneseme přes myšlenku kulturního domu jako nástroje propagandy a zaměříme se spíše na architekturu, můžeme objevit řadu pozoruhodných děl, která věrně zrcadlí vývoj československého stavebnictví a díky novosti a neustálosti typologie i řadu inovativních technologických a konstrukčních přístupů. ■ The post-war times brought not only mass structure and building production, but also constructions which are exceptional in their character and which prove creativity of their authors, and their determination to create remarkable architectural works despite the complicated social situation. We are now facing the question what to do with this cultural heritage. Denouncement of these constructions as remnants of the past regime has more and more proved as wrong. The most endangered types of buildings belong Houses of Culture, which are for their spread through the country and their political background perceived as typical product of the respective age. Once we get over the idea of the cultural house as a tool of the propaganda and we focus on the architecture, we may find a number of remarkable works that accurately reflect the Czechoslovak environment in constructions and due to non-consistent typology reflects also a number of innovative technological and structural approaches.

Kulturní dům se u nás jako nový typologický druh rozšířil po roce 1945 s myšlenkou zpřístupnění kultury všem občanům, zvyšování společenské a politické úrovně obyvatelstva, vzdělávání a výchovy mládeže a také snahy o stírání rozdílů mezi venkovem a městem. Zároveň se ale po roce 1948 stal nástrojem propagandy a ideologie, jehož prostřednictvím se režim snažil společnost a uměleckou produkci formovat a kontrolovat. Kromě kulturních a vzdělávacích akcí se stal také místem pro pořádání oslav politických svátků a pro propagaci úspěchů a usnesení strany. Tyto aspekty ovlivnily nejen architekturu kultur-

ního domu (monumentalita, reprezentativnost, výkladní skříň režimu), ale i komplikovaný vztah současné společnosti k těmto stavbám.

VŠE V JEDNOM

Hlavní myšlenkou při budování kulturních domů bylo komplexním způsobem vyřešit vybavenost místa a poskytnout prostorové podmínky pro všechny aktivity kulturního a společenského života v rámci jedné stavby nebo stavebního celku.

V kulturních domech se na rozdíl od jiných, specializovaných kulturních staveb předpokládala aktivní účast občanů, upřednostňovány byly činnosti ochotnické před profesionálními. Z této myšlenky vycházelo základní členění na část s univerzálním sálem pro kulturní a společenské dění a část s klubovny pro osvětové a klubové aktivity. Dvě funkční jednotky se zázemím se opakují v každém kulturním domě a v závislosti na velikosti je doplňují další provozy – ke společenské části např. kinosál, divadelní sál, loutkové divadlo, přednáškový sál a salonky, ke klubové části např. herny, ateliéry, knihovna s čítárnou a někdy i výstavní síň nebo muzeum. Samozřejmostí bylo také pohostinství – od příležitostného baru přes kavárnu, restauraci až po závodní jídelnu. V některých případech soubor kulturního domu obsahoval i hotel nebo ubytovnu a v 80. letech byl na sídlištích často sdružován do větších celků i s obchodem a službami. Multifunkčnost, která kulturní domy zásadně odlišovala od ostatních kulturních staveb, měla za následek složité hledání „správné“ formy, omezené možnosti typizace a v důsledku i větší prostor pro tehdy vzácné, individuální řešení.

PŘED ÚNOREM

Nebyvalý rozmach kulturních domů ve 2. polovině 20. století může vytvořit mylné zdání, že představují typický, výhradní produkt minulého režimu. Jejich historie však ve skutečnosti sahá až do poloviny 19. století. Společenské a národní obrození dalo tehdy vzniknout početným spolkům a klubům, které si postupně začaly budovat prostory pro setkávání a rozvíjení kulturní činnosti. Na přelomu 19. a 20. století tak vznikaly národní a spolkové domy, hornické kluby, německé domy, besedy a sokolovny.

Meziválečná společnost se snažila na tyto aktivity navázat, setkávala se však se značnými problémy, zejména z hlediska financování.

Jednu z výjimečných realizací tohoto období představuje kulturní dům v Mělníku, plánovaný jako divadelní budova už od konce 19. století. V roce 1928 byl záměr opět oživen a s cílem vytvořit nové kulturní centrum města rozšířen o knihovnu, přednáškovou síň, muzeum a památník. Masarykův kulturní dům (později přejmenovaný na Kulturní dům kapitána Jaroše, dnes opět s původním názvem) byl postaven z veřejné sbírky občanů a díky příspěvkům místních podniků v letech 1935 a 1936. Funkcionalistický kulturní dům dle projektu architektů Bedřicha Zemana, Josefa Širce a Jana B. Zeleného dostal podobu průniku několika jednoduchých pravoúhlých bloků s půlkruhovým zakončením na jižní straně. Konstrukci tvoří kombinace cihel, železobetonu a ocelových střešních nosníků. Budova byla pro své architektonické kvality, vysokou míru autenticity a nezvyklou meziválečnou typologii zařazena mezi nemovité kulturní památky.

Na vývoj, přerušovaný 2. světovou válkou, navázala po roce 1945 tzv. demokratizace kultury, tj. zpřístupnění kultury nejširším vrstvám. Zejména na venkově a v menších obcích začalo masové budování kulturních domů podporované Ministerstvem zemědělství, které pro tyto účely nechalo vypracovat dva směrné návrhy kulturních domů s kapacitou 200 sedadel ve společenském sálu. Žádný kulturní dům tohoto typu však nebyl realizován. Zároveň vzniklo několik individuálních návrhů, které ještě navazovaly na meziválečný funkcionalistický odkaz – např. realizovaný kulturní dům v Mnichu od Jiřího Krohy, nebo soutěžní návrh na kulturní dům v Rostokách od Jiřího Gočára. Neustálená typologie, nejasná programová náplň a snaha přizpůsobit se venkovskému prostředí zapříčinila rozpačitost prvních návrhů a způsobila tápání i u renomovaných meziválečných tvůrců, např. u kulturního domu v Pasece u Šternberka od Richarda Podzemného a Antonína Tenzera. První poválečné kulturní domy byly s ohledem na omezené možnosti dobového stavebnictví řešeny spíše konzervativně jako zděné s železobetonovými nebo dřevěnými stropními konstrukcemi.